

کارکردهای فرهنگی، اجتماعی و روانی حرم شاهچراغ (ع) بر مجاوران و زائران

علی رضایی^۱

چکیده

مشرف شونندگان به حرم امامزاده احمدبن موسی (ع) کسانی هستند که به قصد توسل به ایشان و انجام فرایض و اعمال مذهبی وارد حرم مطهر می‌شوند، لیکن به دلیل کثرت و انتظام بخشیدن رفتارها و اعمال زائران، نیازهای دیگری غیر از نیاز به زیارت (نیاز کمالی) برای آنان مطرح می‌شود.

زیارت امامزادگان جهت برقراری رابطه معنوی و کسب فیض و آماده سازی روح دل برای بهره گیری از وجود آنان و درنهایت سلامت اجتماعی و روانی است. این مقاله با نگاه جامعه شناختی به کارکرد زیارت مرقد امامزاده احمدبن موسی (ع) در تعمیق سلامت اجتماعی می‌کوشد با مقایسه وضعیت سلامت روانی افراد در سفر سیاحتی و زیارتی؛ کاهش اضطراب و افسردگی و سازگاری اجتماعی افراد را تبیین و توصیف نماید.

واژگان کلیدی: زیارت، جامعه شناسی زیارت، سلامت اجتماعی، احمدبن موسی (ع).

۱- کارشناسی ارشد علوم اجتماعی (پژوهشگری)، مدرس دانشگاه پیام نور مرکز تبریز؛ پست الکترونیکی: ra171730030@gmail.com

مقدمه

یکی از امور معنوی که در رشد و تعالی انسان نقش به سزایی داشته و مورد تاکید ائمه قرار گرفته، زیارت و دیدار بزرگان و امامزادگان است. اگرچه این زیارت ظاهراً از قبر این بزرگواران است، اما در واقع تجدید عهد و میثاق دوباره است.

انسان در بینش اسلامی موجودی ممتاز است که در پرتو تحولات، به کمالات روحی و معنوی نائل می‌شود و با گذر از یک مرحله به مرحله دیگر زندگی، جهت جاودانگی خود را می‌یابد و در هر مرحله‌ای به زندگی نوین و دنیای جدیدی قدم می‌گذارد و با شرایط خاص آن وفق پیدا می‌کند. گاهی رَحِم، گاهی دنیا، زمانی برزخ و هنگامی قیامت اقامتگاه زیست انسان است. مرگ و حیات، دو تعبیر مختلف از روند زندگی و هر دو امر وجودی و تفسیری از حیات جاودانی انسان است. علامه طباطبایی می‌گوید: مرگ به معنای عدم حیات نیست بلکه به معنای انتقال است؛ امری است وجودی که مانند حیات خلقت پذیر است.

لسان قرآن کریم در بازگویی این حقیقت بسیار صراحت دارد: «الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَوَةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ: خدا مرگ و حیات، هر دو را آفریده است تا شما را بیازماید که کدام یک از شما خوش عمل و نیک رفتارترید و او غالب و عزیز آمرزنده است» (سوره ملک: آیه ۲).

انسان‌ها در هر دوره‌ای از شرایط زندگی، پایبند ضوابط اجتماعی و روابط انسانی هستند. ارتباط انسانی در هیچ مقطعی گسستنی نیست. اسلام به این پیوند و پیوستگی تاکید می‌ورزد. لذا «زیارت» مفاهیم عمیقی از عشق، محبت، مودت و پیوستگی انسانی و ایمانی را به همراه دارد، آنچنان که هر مسلمان باورمند ی همیشه به آن توجه دارد.

بیان مسئله

در طول قرن بیستم انسان پیش از تمام تاریخ بشریت دستخوش دگرگونی از نظر شیوه‌های زندگی روابط اجتماعی و مسائل اقتصادی گردیده است. تلاش در جهت صنعتی شدن و گسترش شهرنشینی و زندگی مکانیزه که لازمه آن قبول شیوه‌های نوین برای زندگی است. اثر معکوس بر سلامت انسان خصوصاً

سلامت روانی و اجتماعی گذاشته و در ارتباط با مقوله مسائلی رامطرح نموده است. مقوله‌ای که اگرچه تازگی ندارد لیکن از نظر تخصصی دیر زمانی نیست که به آن توجه گردیده است. مهم‌ترین مسئله در این ارتباط پیشگیری از مسائلی است که باعث می‌گردد سلامت جسم و روان افراد جامعه مختل گردد و بالطبع پیامدهای منفی در پی داشته باشد. لذا در این پژوهش سعی شده است تا موضوع را مورد بررسی و مقایسه قرار دهیم و با مراجعه به سیره‌ی اهل بیت (علیهم السلام) و امامزادگان به‌عنوان رهبران دینی، نحوه‌ی برخورد با موضوع را در جامعه کشف کنیم.

اهداف تحقیق

در این پژوهش مهم‌ترین هدف محقق دستیابی به وضعیت موجود و آگاهی بخشی درخصوص موضوع زیارت احمدبن موسی کارکرد روانی و اجتماعی آن بر زائران و مجاوران این امامزاده است.

مفهوم زیارت

واژه زیارت در فارسی به معنای دیدارکردن یک شخص بزرگ، بازدید کردن و رفتن به آرامگاه و قبور امامان و اشخاص مقدس تعریف شده است. (دهخدا)

از دیدگاه جامعه‌شناسی هر دین از دو عنصر اساسی و مهم تشکیل می‌شود: یکی نظام باورها و اعتقادات و دیگر تشریفات و مناسک و آداب. دین‌شناسان در اهمیت هر یک از این دو عنصر برای تبیین پدیده‌های دینی اختلاف نظر دارند. برخی از آن‌ها نظام اندیشه و باور را برای پیدایش دین و پدیده‌های دینی حائز اهمیت می‌دانند، در حالی که برخی دیگر مناسک و آداب آن را در توصیف و تبیین پدیده‌های دینی مهم می‌شمارند.

به نظر می‌رسد زیارت ازجمله مناسک و آداب و آیین‌های مذهبی می‌باشد که در دین مقدس اسلامی دارای اهمیت فراوان است.

احادیث زیادی برای اهمیت معنوی و نیز قواید و کارکردهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی آن نقل شده است که از محتویات زیارتنامه‌های مختلف ائمه معصومین نیز تا حدود زیادی آشکار است.

محتوای دعاها بیش‌تر بیان‌کننده سطوح ادراک نیاز مادی و معنوی و درجه پیشرفت و کمال نیازهای انسان می‌باشد. هم‌چنین نگرش انسان به زندگی، رابطه انسان با جامعه، حکومت، خویشان، هم‌کیشان، قشرها و گروه‌ها در محتوای دعاها و زیارتنامه‌ها موردتوجه قرار گرفته است (مصطفوی، ۱۳۷۸، ج ۴، ص ۲۱۰).

جامعه‌شناسی زیارت

مراد از جامعه‌شناسی زیارت مطالعه‌ی آن دسته از رفتارهای گروهی و جمعی است که عرفاً آن را «عمل زیارتی» می‌نامند و شاخه‌ای از جامعه‌شناسی است که به رفتار زیارتی جمع به‌عنوان یک کنش جمعی می‌پردازد. (داوری، ۱۳۸۰، ص ۵۹) از آن رو که زائران شیعی ایرانی به زیارت عتبات عالیات در عراق می‌روند، رفتار زیارتی آنان و علاقه‌ای را که نسبت به هم‌مسلمان خود در عراق و همدلی با شیعیان عراقی، که سال‌ها به فراموشی سپرده شده بودند، بروز می‌دهند. از منظر جامعه‌شناسی دینی، به‌ویژه شاخه‌ی خاص آن، یعنی «جامعه‌شناسی زیارت»، موردتوجه این پژوهش قرار گرفته است.

پیش از آن که مقصودمان از اصطلاح جامعه‌شناسی زیارت را توضیح دهیم، ابتدا هر یک از دو واژه «جامعه‌شناسی» و «زیارت» را تعریف می‌کنیم تا مدخل بحث فراهم آید و از ابهامات احتمالی آن بکاهد.

جامعه‌شناسی را می‌توان علم شناخت زندگی اجتماعی، گروه‌ها و جوامع انسانی تلقی نمود، یعنی هنگامی که گروه‌ها، دسته‌جات، قشرها و طبقات بزرگ و کوچک یک جامعه را به‌طور نظام‌مند مطالعه می‌کنیم، درواقع، به جامعه‌شناسی آنجامعه پرداخته ایم. در این زمینه، ما نیازهای اساسی آن‌ها و راه‌های جمعی را که آن‌ها به برآورده ساختن نیازهای خود می‌پردازند، موردتوجه قرار می‌دهیم و اعمال و رفتار و کنش‌های جمعی الگودار آن‌ها را مطالعه می‌کنیم. حال فرقی نمی‌کند که کل واقعیت اجتماعی و یا جامعه کل را مورد بررسی قرار دهیم (جامعه‌شناسی کلان) و یا تنها یک گروه، یک فرقه، یک اقلیت قومی و مذهبی (جامعه‌شناسی خرد) را تحقیق نماییم (سیف‌الهی، ۱۳۸۸: ۵۶).

به هر تقدیر، آنچه تاکنون گفته شد درواقع، شرحی متداول و متعارف و در عین حال، «آکادمیک» و همساز با ضوابط و قواعد جامعه‌شناسی از اصطلاح جامعه‌شناسی زیارت است،

ولی این اصطلاح را می‌توان به شیوه‌ای گسترده‌تر و عمیق‌تر نیز توضیح داد و آن هنگامی است که در مطالعه پدیده زیارت، از ایده‌ای که جامعه‌شناس معروف معاصر "سی رایت میلز" در اثر بدیع خود به نام "تخیل جامعه‌شناسانه" پیشنهاد کرده است.

آثار تربیتی زیارت قبور افراد عادی در سلامت جامعه

شکی نیست که انسان با حرص و ولع به مال و جاه آفریده شده؛ ولی در عین حال عواملی در حیات او هست که این خواسته را تعدیل می‌کند و به این غریزه سر و سامان می‌بخشد و کاری می‌کند که تلاش او برای زندگی و گردآوری اموال و ثروت در مسیر سعادت او باشد نه در مسیر گردآوری اموال. یکی از عوامل تعدیل‌کننده این درخواست، رفتن به وادی خاموشان است که در آن بزرگان و قدرتمندان و ثروتمندان جهان با یک لباس سفید هم شکل آرمیده‌اند و چیزی جز کفن همراه خود نبرده‌اند. همین دیدار، سبب می‌شود که انسان از حرص و آز خویش بکاهد و بدین وسیله در فکر جمع‌آوری ثروت نامشروع نیفتاده و بدین وسیله امنیت اجتماعی روانی جامعه و کاهش جرم و جنایت ممکن خواهد بود.

زیارت قبور و سنت پیامبر

نه تنها پیامبر(ص) به‌طور شفاهی، یاران را به زیارت قبور می‌خواند، بلکه خود نیز عملاً به زیارت آن‌ها می‌رفت. "مسلم" در "صحیح" خود نقل می‌کند: عایشه(همسر پیامبر) می‌گوید: پیامبر در آخرین بخش شب، خانه را به قصد زیارت بقیع ترک می‌کرد و آنگاه وارد این سرزمین می‌شد و با آرمیدگان در دل خاک چنین می‌گفت: «أَسْلَامَ عَلَیْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَ أَتَاكُمْ مَا تَوَعَدُونَ غَدًا، مُؤْجِلُونَ، وَ إِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَهْلِ الْبَقِيعِ الْعَرْقُدِ: درود بر شما ای ساکنان خانه افراد با ایمان! آن چه به وقوع آن در آینده وعده داده می‌شدید، سراغ شما آمد و شما میان مرگ و روز رستاخیز به سر می‌برید، ما نیز به شما خواهیم پیوست. پروردگارا! اهل بقیع را بیامرز» (مسلم، ج ۳، ص ۶۳).

همسر رسول خدا، و دخت گرامی پیامبر، فاطمه زهرا(س) به زیارت قبور می‌رفتند و احدی بر آنان ایراد نمی‌گرفت، ولی اکنون باب زیارت قبور بقیع به روی زنان بسته است. این یک نوع تناقض بین سنت صحابه و رفتار دستگاه‌های دینی برخی کشورهاست. آیا حکم خدا در قرن

چهاردهم دگرگون شده است؟ چرا باید زنان از آثار سازنده قبور، آن هم شهیدان و اولیا محروم باشند!

تفسیر حدیث «لا تشد الرحال»

در این جا ممکن است سوالی مطرح شود که این روایات زیارت پیامبر (ص) را مستحب می‌شمارد اما درباره سفر برای زیارت او سخن نمی‌گوید، بلکه می‌توان گفت که سفر طبق روایت "ابو هریره"، برای زیارت مرقد او جایز نیست؛ زیرا وی از پیامبر (ص) نقل می‌کند: «لا تشد الرحال إلاّ إلى ثلاثة مساجد: مسجدی هذا و المسجد الحرام و المسجد الأقصى: جز به سوی سه مسجد انجام نمی‌گیرد: این مسجد من، مسجد الحرام، مسجد الاقصی» (سیحانی، ۱۳۸۴، ص ۷۲). ولی پاسخ این سوال روشن است. موضوع در حدیث پیامبر (لا تشد رحال) سفر به مساجد است نه سفر به غیر آن‌ها. مثلاً زیارت قبور، زیارت والدین، سفر برای تجارت و یا تحصیل علم علت این که فقط به این سه مسجد «شد رحال» می‌شود، این است که غیر این سه مسجد در همه جا ثواب یکسانی دارد؛ مثلاً آن کس که در تهران است شایسته نیست برای درک ثواب مسجد جامع به شهر دیگر برود؛ زیرا ثواب مسجد جامع تهران و سمنان یکی است و این ارتباطی به زیارت قبور ندارد (همان: ص ۷۲).

نقش امامزاده‌ها به عنوان مکان ارتقاء دهنده فرهنگ اسلامی در شهرها

با رواج اسلام در ایران و گسترش مذهب شیعه در قرون اولیه اسلامی، شهرها و روستاهای ایران، تبدیل به مراکزی برای زندگی و پس از مرگ امامزاده‌ها، مقبره‌هایشان به محلی برای زیارت مشتاقان تبدیل شده که یکی از جنبه‌های مهم فرهنگی در زندگی مردم به حساب می‌آید (منصوری، ۱۳۸۳، ص ۶۳). با مراجعه به تاریخ می‌فهمیم که ایرانیان از دیرباز به عنوان شیفتگان و دلدادگان خاندان پیامبر (ص) شناخته شده‌اند. زیرا مردم این مرزوبوم از ابتدا از روی آگاهی و شناخت، اسلام را پذیرفتند توصیه‌های نبی گرامی اسلام را در تمسک به ثقلین (قرآن و عترت)، به جان و دل پذیرفته و ایرانیان در عمل به این وصیت و پاسداشت حرمت قرآن کریم و اهل بیت پیامبر بیش‌ترین سهم را داشته و از سایر اقوام و ملت‌ها پیشی گرفتند (چهارازی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۷). از طرفی، خاندان رسول خدا (ص) به خاطر، ظلم و ستم، تعقیب و شکنجه‌های هولناکی که به آنان روا می‌داشتند به ستوه آمده بودند و عرصه زندگی در دیار عرب، لحظه‌به‌لحظه برای آنان تنگ‌تر می‌شد. از این رو به دیگر سرزمین‌های اسلامی پناه می‌آوردند، که تا شاید آنجا را مأمّن خود

یابند. یکی از این مناطق، سرزمین ایران اسلامی است که آغوش خود را برای میهمانان شریف گشوده است و امروز آرامگاه آن‌ها پناهگاه و ملجاء مردم این سرزمین است. امامزاده از نظر ادبی به معنی فرزندی از نسل امام است و در این مورد به کسی اطلاق می‌شود که نسبش به یکی از دوازده امام شیعه برمی‌گردد. باوجوداین در عمل، لغت امامزاده به زیارتگاه یا مقبره امامزاده اطلاق می‌شود. ساخت مساجد در تمام شهرهای اسلامی عمومیت دارد ولی امامزاده‌ها و هم‌چنین حسینیه‌ها معمولاً خاص فرقه شیعه به شمار می‌آیند در شهرهای سنی نشین وجود ندارند (سلیمانی، ۱۳۸۸، ص ۱۵). امامزاده‌ها در شهرها یک ناحیه هسته‌ای مهم را به وجود می‌آورند. وجود امامزاده‌ها در ایران از چنان اعتباری برخوردار بوده که در بسیاری از موارد دلایل عمده تأسیس اولیه یا توسعه بعدی شهرها به شمار می‌آمدند. اماکن مذهبی از جمله امامزاده‌ها، زائران خود را از شهر، پسرکانه‌ها یا شهرهای مجاور پذیرا هستند و توریسم مذهبی را رونق می‌دهند (Eccles, Costa, ۱۹۹۶, P۸۴) آن‌ها اغلب به مکان‌های اصلی برای دیدار و تجمع شهروندان و نیز زیارت تبدیل می‌گردند و برابری، برادری، اتحاد و وحدت را که از مهم‌ترین شاخصه‌های فرهنگ اسلامی است را تقویت می‌نمایند و از این حیث، امامزاده‌ها به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مکان‌ها و عوامل ارتقاء دهنده فرهنگ اسلامی در شهرها، مطرح می‌شوند (حجازی و علیزاده، ۱۳۹۱، ص ۳۳).

حفظ آثار صالحان در سایه زیارت قبور

آثار سازنده زیارت قبور، به ویژه زیارت اولیای الهی و پیامبر گرامی (ص)، ائمه و امامزادگان در گرو حفظ قبور آن‌هاست. و زیارت، سبب بازسازی این قبور و صیانت آن‌هاست و اگر امت اسلامی پیوند خود را با این مراقد متبرکه قطع کند؛ طبعاً با گذشت زمان، این مراکز را به دست فراموشی خواهند سپرد و اثری از آن‌ها باقی نمی‌ماند و دو خسارت بزرگ متوجه امت اسلامی می‌شود:

۱. آثار سازنده‌ای که در زیارت این مراکز بوده، از دست می‌رود.
۲. مسایل صدر اسلام و سیره و تاریخ اولیای دین به تدریج به فراموشی سپرده می‌شود و نسل‌های آینده با دیده‌ی شک و تردید به اصل حادثه می‌نگرند. زیرا زیارت قبور آن‌ها مایه‌ی تجدید خاطره‌ها بود و در صورت تحریم این اعمال، با گذشت زمان به دست فراموشی سپرده شده و نوشته‌ها نیز جایگزین مشاهده‌ها نمی‌شود و کم‌کم دیگر مسایل مربوط به اسلام نیز به همین سرنوشت دچار می‌شود و شک و تردید

نسبت به خود آیین خاتم و شخص شخیص او و برنامه‌های او پیدا کرده و با گذشت زمان کم رنگ می‌شود. هم‌چنان که جریان درباره‌ی حضرت مسیح (ع) از این قرار است.

از خود مسیح و یاران او و کتاب او اثر ملموسی بر جای نمانده و نسل حاضر که با محسوسات سر و کار دارد، نسبت به اصل وجود مسیح و آیین او با دیده تردید می‌نگرد و چه بسا احتمال می‌دهد که آیین ساخته و پرداخته مورخان و داستان سرایان باشد (رضوانی، ۱۳۸۵، ص ۴۶).

به خاطر این آرمان است که قرآن مجید دستور می‌دهد خانه‌هایی که در آن جا صبح‌گاهان و عصرگاهان، تسبیح خدا گفته می‌شود، مورد احترام و بزرگداشت قرار گیرد: «فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ * رَجَالًا لَّا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ: این چراغ پر فروغ را در خانه‌هایی قرار داد که خداوند اذن داده است که گرمی داشته شوند. خانه‌هایی که نام خدا در آن‌ها برده می‌شود و صبح و شام در آن‌ها او را تسبیح می‌گویند. مردانی که خرید و فروش و بازرگانی، آنان را از یاد خدا و بر پا داشتن نماز و ادای زکات غافل نمی‌کنند. آن‌ها از روزی می‌ترسند که در آن دل‌ها و چشم‌ها زیر و زبر می‌شوند» (سوره نور: ۷-۳۶)

بنابراین «بیوت» مساجد نیستند؛ زیرا مساجد غیر از بیوت است و در قرآن هم بیت الله الحرام غیر از مسجد الحرام است. بیت برای خود، سقف لازم دارد تا ساکنان را از سرما و گرما حفظ کند در حالی که در مسجد، پوشش شرط نیست و احیاناً در مناطقی باز بودن سقف مستحب است.

در این صورت خانه‌های اولیای الهی و امامزادگان، مانند خانه علی(ع) و فرزندان او که معبد شب و روز آن‌ها بود باید حفظ شود و مورد احترام قرار گیرد. اتفاقاً حرم عسکریین که از روی کینه توزی ویران شد، معبد ائمه بوده و پیوسته در آن‌جا نماز گزارده‌اند و تسبیح گفته‌اند.

سیوطی می‌گوید: وقتی این آیه نازل شد و پیامبر (ص) آن را در مسجد تلاوت کرد، مردی برخاست و از رسول خدا (ص) پرسید: مقصود از این بیوت چه خانه‌هایی است؟ پیامبر (ص) فرمود: خانه‌های پیامبران. ابوبکر در حالی که به خانه علی (ع) و فاطمه زهرا (ع) اشاره می‌کرد پرسید: آیا این هم همان خانه‌هاست؟ پیامبر (ص) فرمود: از برترین آن‌هاست (سیوطی، ۱۳۸۸: ۷۴).

زیارت، عبادت و تخلیه روحی

ارمغان دین برای بشر شادی، بهجت و سرور به معنای واقعی و عمیق آن است. دین هم بشر را با شادی واقعی آشنا کرده و هم راه رسیدن به آن و بهره‌مندی کامل از آن را پیش روی او نهاده است. خواندن دعایی با شور و حال و نمازی با حضور قلب، نجوایی شبانه و زمزمه‌های عاشقانه، کمک به انسانی افتاده، نوازش یتیمی غمگین، سیر کردن گرسنه‌ای بینوا، زیارت بارگاه انسانی پاک، دیدار وابستگان و گفت‌وگو با دوستی صمیمی که همگی از سفارش‌های دین و تعالیم پرمحتوای آن است، همان سرور و نشاطی را به دنبال دارد که دیدن بهار طرب‌انگیز و صبح پرلطاقت و قطره‌ای شبنم بر رخسار گل سرخ و زمزمه جویبار و وزش نسیم روح فزا.

هر دو نوع شادی برگرفته از یک حقیقت و هر دو جلوه‌ای از زیبایی و عظمت و کمال خداوند بزرگ و کریم است. نگاهی گذرا به تعالیم دینی نشان می‌دهد، شادی و سرزندگی از آثار ایمان مذهبی است؛ چرا که مذهب بر زمینه‌های پیدایش شادی سفارش کرده و نشانه‌هایش را ستوده است. نداشتن نگرانی و اضطراب و غم و اندوه و رسیدن به اطمینان قلبی اساس هر نوع شادی است و این ممکن نیست مگر با ایمان به قدرت مطلق که سرچشمه همه نیکی‌ها است. به همین دلیل، عمیق‌ترین و عالی‌ترین شادی‌ها و سرورها از آن مردان پاک سیرت و آشنا با خداوند است. در حدیثی از پیامبر (ص) می‌خوانیم: «رکعتان فی جوف اللیل أحب الی من الدنیا و مافیها؛ دو رکعت نماز در دل شب نزد من از دنیا و آنچه در آن است، ارزنده‌تر و دوست داشتنی‌تر است» (همان: ۳۵).

حضرت صادق (ع) می‌فرماید: اگر مردم از فضیلت شناخت خداوند متعال آگاه بودند، چشمان خود را به بهره‌های مادی که خداوند به دشمنانش بخشیده نمی‌دوختند و دنیای آن‌ها در

نظرشان از چیزی که زیر پالگد می‌کنند، بی‌ارزش‌تر بود و از شناخت خداوند چنان لذت می‌بردند که گویا پیوسته در باغ‌های بهشت با دوستان خدا، همنشین و همراهند. در دین اسلام دستورهای فراوانی که زمینه‌ساز شادی و سرور است وارد شده است: مانند سفارش به حُسن خلق و گشاده‌رویی و دیدار برادران ایمانی با روی گشاده و چهره شکفته و تلاش برای شادی کردن مؤمنان؛ چنان که در روایت آمده است: «اللق اخاک بوجه منبسط : با رویی گشاده با برادران ملاقات کن» (همان: ۲۶). «ایما مسلم لقی مسلماً فسره، سره الله عزوجل : هر مسلمانی که مسلمانی را ببیند و او را مسرور کند، خداوند را شاد کرده است» (همان: ۴۱).

گردشگری دینی و تبادل فرهنگی

جهانگردی زیارتی یک امر فرهنگی و واقعیت اجتماعی در عصر حاضر برای توسعه پایدار جوامع تلقی می‌شود. این نوع گردشگری به گونه‌ای که در پیرامون آن آثار فرهنگ مادی و معنوی بسیاری شکل می‌گیرد. گردشگری دینی نمونه‌ای از این شکل است که انسان را با فضاهای معنوی، محیطی، انسانی و فرهنگی دیگر مناطق آشنا می‌کند. این آشنایی مقدمه‌ای برای شناخت انسان از خودش است. این در حالی است که دین خود به‌عنوان جاذبه‌های اصلی گردشگری محسوب می‌شود.

درواقع گردشگری دینی پیرامون تفاوت‌ها و در راستای انگیزه‌های مختلف در قالب این تفاوت‌ها شکل می‌گیرد. گردشگری دینی به‌عنوان یک امر فرهنگی در دو سوی جریان گردشگری در یک فضاء، مکان، محیط، تعاملات و تبدلات فرهنگی را سبب می‌شود. این تبادل و تعامل با انسان‌ها، انگیزه‌ها خواسته‌ها، نیازها، و آرزوهای آن‌ها که منبعت از فرهنگ جامعه است در ارتباط خواهد بود. «توسعه گردشگری دینی به‌عنوان یک پدیده فرهنگی موجب می‌شود که فرصت کافی برای تبادل فرهنگی بین گردشگر و جامعه میزبان به وجود آید. بر این مبنا آنان می‌توانند یک‌دیگر را بهتر درک کرده، به فرهنگ هم‌بیش‌تر احترام بگذارند. فرهنگ به‌عنوان نظام نمادهایی تلقی می‌شود که یک جامعه می‌آفریند و به کار می‌برند تا خود را سامان دهد و به‌واسطه آن کنش متقابل را تسهیل نموده، رفتارها را قاعده‌مند سازد» (ترنر، ۱۳۷۸: ۹۵).

گردشگری دینی نوعی پدیده فرهنگی است که به واسطه انطباق و سازگاری با محیط و کنش متقابل با دیگران تحرک می‌یابد و باز تفسیر می‌شود. گردشگری دینی یکی از شیوه‌های کنش متقابل است. این امر بستگی به آن دارد که فرهنگ جامعه میزبان در چه سطحی قرار داشته باشد.

در یک نگرش کلی گردشگری دینی به‌عنوان یکی از شاخه‌های گردشگری فرهنگی اهمیت بسیاری در نحوه تبادل و تعامل فرهنگ‌ها در حقوق گردشگری می‌تواند داشته باشد، ضمن بر شمردن آثار و پیامدهای مثبت فرهنگی و اجتماعی چه به‌صورت داخلی و بین‌المللی باعث حفظ منابع فرهنگی می‌شود که استفاده از این منابع منجر به سرمایه‌های فرهنگی و اعتبار بیش‌تر آن خواهد شد. چنین نگهداشت و پاسداری از این منابع در جامعه حال حاضر ایران در جای‌جای اماکن مقدس منجر به توسعه پایدار گردشگری دینی خواهد شد.

گردشگری دینی با تأکید بر رویکرد فرهنگی که در خود به همراه دارد به‌عنوان یکی از شیوه‌های تبادل فرهنگی دارای آثار و ابعاد متفاوتی است که این مسئله بیانگر تقدم امر فرهنگی بر امر اقتصادی پیرامون گردشگری را بیان می‌کند، چنین تقدسی یکسری از عوامل دخیل است «۱- غنای کامل انسان‌ها ۲- سهیم شدن دائمی در آموزش و بهره‌برداری ۳- برابری سرنوشت همه ملت‌ها ۴- آزادی انسان به‌منظور احترام به هویت و شأن وی ۵- تصدیق و تأیید اصالت فرهنگی و احترام به میراث اخلاقی ملت‌ها» (پور احمد، ۱۳۷۸: ۱۶)

تبادل فرهنگی از طریق گردشگری دینی برای توسعه پایدار این نوع جهانگردی در سطح جوامع همراه با یکسری از کارکردهای اجتماعی و فرهنگی است از جمله:

الف) تحکیم درک تفاهم‌ها، گسترش روابط دوستانه میان جامعه میزبان و میهمان در سطح ملی، بین‌المللی از طریق رفتارها و سلوک از کارکردهای مهم تبادل فرهنگی و گردشگری دینی است.

ب) احترام به نظام مستقر سیاسی، اخلاقی، مذهبی، اجتماعی جامعه میزبان را باید از دیگر کارکردهای اساسی این نوع تعامل بین این دو امر فرهنگی است.

پ) ارج نهادن و ارزش‌گزاری به سنت‌ها، اعتقادات و رفتار جوامع میزبان و درک این منس‌ها به‌عنوان میراث فرهنگی و طبیعی از دیگر کارکردهای فرهنگی است.

ت) باید از هرگونه اختلافات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بین فرهنگ خودی و ساکنان محلی هم‌پرهیز کرد و جهت حفظ و نظم و انسجام اجتماعی گام برداشت.

ث) باید فرهنگ جامعه میزبان را به‌عنوان بخش لاینفک میراث مشترک انسانی پذیرا باشیم.

درواقع چنین کارکردها و رویکرد پیوندی بین تبادل فرهنگی و گردشگری دینی سبب تقویت مفاهیم ارتباطات میان فرهنگی در فضای کنش اجتماعی می‌شود. بر این اساس هر فرهنگی دوام و بقای خود را در برخورد با سایر فرهنگ‌ها می‌بیند.

عوامل موثر بر افزایش میزان جذب زوار شاهچراغ و کارکردهای آن

۱. محل اقامت: بدون شک محل اقامت اولین مسئله‌ای است که بر میزان جذب توریسم مذهبی منطقه تاثیر گذار است. توجه به امکانات رفاهی هتل، مسافرخانه، مهمانپذیر و یا مسکن‌های شخص که پذیرایی زوار هستند بسیار حایز اهمیت است.

۲. حمل و نقل: یکی از مهمترین عواملی که در جذب زائر در منطقه نقش به‌سزای دارد حمل و نقل است. بهبود شرایط حمل و نقل می‌تواند موجب تسهیل سفر و افزایش میزان زائر باشد.

۳. امکانات گردشگری شیراز: در کنار زیارت، بازدید از امکانات تفریحی و تاریخی موردتوجه گردشگران است. لذا امکانات رفاهی و توجه به این امر در جذب گردشگر تاثیر به‌سزایی خواهد داشت. البته نباید فراموش نمود که از کالایی شدن گردشگری مذهبی باید پرهیز شود.

۴. توجه به صنایع دستی و محصولات بومی شهر برای زوار: آفت کالاهای نامرغوب خارجی در تمامی زیارتگاه‌های داخل و خارج از کشور به چشم می‌خورد و به راحتی می‌توان محصولات مشترک را در چند کشور یافت. این درحالیست که تنوع تولیدات محلی در ایران با توجه به تنوع فرهنگی فرصتی را محیا نموده تا با برنامه‌ریزی بتوان این دسته از محصولات را

در بازار عرضه و علاوه بر اشتغال زایی و افزایش درآمد سرانه از خارج شدن ارز از کشور نیز جلوگیری نمود.

یکی از ویژگی‌های گردشگری مذهبی عدم توجه به وضعیت آب و هوا برای سفر است، مخصوصاً در مناسبت‌های خاص. غالباً مسافران با توجه به وضعیت آب و هوا اقدام به سفر می‌کنند اما در گردشگری مذهبی این امر مهم تلقی نشده و نسبتاً در تمامی فصول می‌توان میزان قابل توجهی از مسافران را مشاهده نمود که خود فرصتی مهم در جهت سرمایه‌گذاری و بهره‌برداری از این فرصت می‌باشد.

نقش "زیارت" امامزاده احمدبن موسی در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی زائران و مجاوران

آنچه که در این نوشتار هدف است، توجه به مسئله تشریف به زیارت شاه‌چراغ (علیهم‌السلام) از جمله اقدامات اثباتی و ایجابی است که می‌تواند نقش به‌سزایی در کاهش ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی داشته باشد. زیارت امامزاده احمدبن موسی به‌عنوان بستری برای مصون‌سازی جامعه در برابر تهاجمات فرهنگی یکی از مهم‌ترین راهکارها برای برطرف کردن اضطراب‌های روحی و روانی محسوب می‌شود. لذا توجه به کارکردهای زیارت و توسعه معنویت آن، سبب ارتقاء امنیت اجتماعی و اخلاق عمومی در استان فارس و زائران می‌شود که در این راستا وظایف مجموعه آستان آن حضرت به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین بخش‌های معنوی کشور به‌خاص در این زمینه بسیار خطیر و حساس هست.

کارکردهای جامعه‌شناختی زیارت مرقد احمدبن موسی (ع)

برخی جامعه‌شناسان دین را از لحاظ کارکردها و آثار یا فواید آن برای جامعه مورد بررسی قرار داده‌اند، که بحث کوتاه درباره آن‌ها به بررسی مقوله زیارت در بهبود سلامت اجتماعی به‌عنوان یکی از اجزا و عناصر

دین در اسلام می‌تواند کمک موثری نماید. از جمله این دانشمندان "اودی"^۱ است که نظریه او در این زمینه به‌طور خلاصه ذکر می‌شود:

اودی شش کارکرد برای دین قائل است که مربوط به فرد و جامعه می‌شود و مقوله زیارت در محتوای این کارکردها قابل درک و توجه است و می‌تواند از لحاظ نظری و فرمول‌بندی اجزا و عناصر و متغیرهای تحقیق، ما را یاری کند:

۱- دین زیارت برای انسان حمایت و تسلی خاطر به بار می‌آورد و از این طریق موجب تحکیم سلامت اجتماعی شده و، ارزش‌ها و هدف‌های تثبیت شده را پشتیبانی می‌کند. ریا، که این مورد با مشاهده حالات زائران و مجاوران مرقد شاهچراغ قابل مشاهده است.

۲- دین از طریق آیین‌ها و مراسم (زیارت)، امنیت عاطفی، هویت و نقطه اتکایی ثابت در بحبوحه ناسازگاری‌های آراء و عقاید برای طرفداران و پیروان به بار می‌آورد. این همان کارکرد روحانی (یا روحانیون) دین است و آموزش آموزه‌های مذهبی و چگونگی اجرای مراسم مذهبی را در بر می‌گیرد. این کارکرد زیارت این بزرگوار به نظم اجتماعی استواری می‌بخشد و غالباً به حفظ وضع موجود کمک می‌کند.

۳- زیارت امامزاده احمدبن موسی(ع) به هنجارها تقدس می‌بخشد و هدف‌های گروهی را بر فراز هدف‌های فردی قرار می‌دهد و نظم اجتماعی را مشروع می‌سازد.

۴- زیارت این امامزاده معیارهایی را به‌عنوان انتقاد از الگوهای اجتماعی موجود فراهم می‌سازد و این همان کارکرد پیامبرانه دین است و می‌تواند مبنایی برای اعتراض اجتماعی فراهم سازد.

۵- زیارت به انسان در شناخت خودش کمک می‌کند و باعث می‌شود انسان احساس هویت کند.

۶- زیارت امامزاده احمدبن موسی(ع) و سایر امامزادگان در فرایند رشد انسان بسیار اهمیت دارد؛ زیرا به افراد در بحران‌های زندگی و مقاطع گذار از یک وضعیت به وضعیت دیگر کمک می‌کنند و در نتیجه بخشی از فراگرد اجتماعی شدن به شمار می‌آید (ثلاثی، ۱۳۷۶، ص ۲۱۰).

---

^۱ - O'Dea

فلسفه زیارت قبر امامزاده احمدبن موسی(ع) و آثار آن در ارتقای سلامت جامعه

زیارت قبور اولیای الهی؛ به‌خصوص امامزاده احمدبن موسی (ع) آثار و برکاتی دارد که می‌تواند ملاک حسن و رجحان آن باشد. که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

۱- امامزاده احمدبن موسی(ع)، در حقیقت الگویی است که با اقتدا به ایشان می‌توان به کمال و سعادت دنیا و آخرت دست یافت. این مسئله، تنها اختصاص به جوامع دینی ندارد، بلکه همه‌ی جوامع بشری در صدد بزرگ جلوه‌دادن الگوهایی هستند که مردم با اقتدا به آنان، در طریق سعادت و کمال قرار گیرند. این الگوها، اگرچه زنده نیستند، ولی با دعوت مردم به زیارت قبرشان، آنان را به یاد خود انداخته و بدین وسیله جوامع را به‌سوی کمال و سلامت اجتماعی سوق خواهند داد.

۲- زیارت امامزاده احمدبن موسی از مظاهر حب است. شکی نیست که دوستی و محبت اهل‌بیت خصوصاً این حضرت در سراسر کشورمان برای ما ایرانیان از جهات مختلف، لازم و واجب است. چنان‌که پیامبر اکرم(ص) در این باره می‌فرمایند: «احبو اهل‌بیتی لحبی: اهل‌بیت را به سبب دوستی من دوست بدارید». لذا همان‌گونه که محبت پیامبر واجب است، محبت اهل‌بیتش هم لازم است. از طرفی دیگر می‌دانیم که حب، مظاهری دارد که تنها در اطاعت و دوستی قلبی خلاصه نمی‌شود. یکی از این مظاهر، زیارت قبور است.

۳- امام رضا(ع) درباره دوستی با اهل‌بیت می‌فرماید: «نه عمل صالح و تلاش در عبادت را به اتکای محبت اهل‌بیت رها کنید و نه محبت و دوستی اهل‌بیت (ع) و تسلیم آنان بودن را به اتکای عبادت؛ چرا که هیچ‌کدام بدون دیگری نیست» (مجلسی، ۱۳۷۲، ص ۳۷۴).

۴- زیارت این امامزاده بزرگوار اجر و مزد رسالت است. خداوند متعال می‌فرماید: «قل لا اسئلكم علیه اجرا الا الموده فی القربی» (سوره شوری: ۲۳).

۵- زیارت قبر این امامزاده، تعبیری از عمق انسان با اولیای خداوند است. که این امر موجب پالایش روحی جامعه می‌باشد.

۶- زیارت قبر این بزرگوار، در حقیقت تجدید عهدی با آنان است. می‌دانیم که هر یک از امامان و امامزادگان بر ما ولایت دارند و ما هم باید ولایت آن‌ها را پذیرفته و با آنان بیعت کنیم. این بیعت، تنها گفتن و بیان کردن با زبان نیست؛ بلکه باید بیعت قلبی خود را نیز ابراز

نماییم، که در حال حاضر با زیارت قبور فرزندان این بزرگواران و حضور کنار مرقد شریفشان صورت می‌گیرد.

۷- حضور در کنار قبر امامزاده احمد بن موسی(ع)، انسان را از جنبه روحی و معنوی زنده کرده و روح تازه‌ی معنوی را به انسان می‌بخشد. و این امر موجب افزایش اعتماد به نفس عمومی می‌شود.

کارکردهای اجتماعی این مکان مقدس (پایگاهی برای رفتارها و کنش های مذهبی)

مکان‌ها از دو جهت اهمیت می‌یابند: نخست آن‌که هر مکانی بعد اجتماعی دارد؛ این بدان معناست که می‌توان مکان را پلی ارتباطی میان افراد و جامعه دانست. نقش مکان‌ها در تعاملات اجتماعی و فراهم آوردن محلی برای ارتباط افراد با یکدیگر است. چرا که ابعاد محیط اجتماعی بر یکدیگر تاثیر می‌گذارد و رابطه متقابل معناداری را ایجاد می‌کند، بویژه انجام فعالیت‌های خاص در یک مکان، به آن شخصیت می‌بخشد و بازخورد این فعالیت‌ها در اجتماع است که آن مکان را منحصر به فرد می‌کند. جنبه دیگر اهمیت مکان، مفهوم نهفته زمان در کالبد آن است؛ وجهی که به مکان ارزش یادبودی می‌بخشد و اسباب ماندگاری در حافظه فردی و جمعی را فراهم می‌سازد(تیموتی و اولسن، ۱۳۹۲: ۳۴). شاهچراغ نیز هم در بعد اجتماعی و هم در بعد زمانی و یادبودی از همین الگو پیروی می‌کنند. در همه ادیان از ابتدایی‌ترین صورت تا کامل‌ترین آن‌ها، مکان‌هایی با پیدا کردن وجه تقدس و تبرک، زیارتگاه پیروان آن دین و زمینه ساز تجدید میثاق زائر و زیارتگاه می‌گردند.

در مذهب تشیع در میان بقاع متبرکه، امامزادگان برای معتقدان، جایگاه ویژه‌ای دارد و شیعیان آن را مکانی می‌دانند که مزار اعقاب پیامبر و امامان معصوم است. در عقیده مسلمانان، مقدسین، اولیاء الله (دوستان خدا) نامیده می‌شوند، نامی که دلالت ضمنی بر یک رابطه باطنی و ذهنی دارد تا رابطه ای جسمی و عینی (Rosen، ۲۰: ۲۰۰۴).

از دلایل اکرام این امامزاده می‌توان نخست به اعتقاد شیعیان مبنی بر جایگاه اولیا نزد خدا اشاره کرد. مفهومی که شالوده اعتقاد به شفاعت و توسل جستن است، مؤمن را امیدوار و آسوده خاطر و فرد مقدس را خارق العاده می‌کند و با پیوند نزدیک ذهنی فرد معتقد با شخص

مقدس، منجر به فهم عمیق‌تری از توفیق ارتباط با خدا می‌گردد (Schuler، -۳۷۸ : ۲۰۰۸ : ۳۷۹).

به‌طور کلی این اماکن از جوانب مختلفی موردتوجه قرار می‌گیرند: وجود مزارها نمادی است از احترامی که فرهنگ عمومی برای درگذشتگان دارد. مزاراتی که هاله‌ای از قداست و احترام دارند، بدان لحاظ که زمینه خلوت بیننده را با خود و خدای خود فراهم می‌کنند، تشفی‌خاطری برای زائر می‌گردند. چنان‌که در طول تاریخ، مزارها محل تجمع و بروز احساسات طبقات و توده مردم و به‌نوعی اعزاز و اکرام شخص متوفی بوده است (کمره ای: www.farsnews.com).

در بسیاری از کتب ادعیه و زیارت‌نامه با اشاره به سیره نبوی، از حسنات زیارت مزارهای مقدس سخن رفته است. شگفت آن‌که سبب ایجاد و بقای مزارها به هم، اعتقاد و تلاش توده مردم معتقد بوده است در این میان، مزار ائمه و فرزندان و اخلافشان مورد اعتنای تام قرار گرفته و عقیده دارند تکریم و اعزاز اولیای درگذشته، از سنن اهل طریقت است و با مسلک صوفیانه گسترش یافته است (Rosen ۲۰۰۴:۲۱).

زیارت این مکان مقدس برای زائر به منزله سفری است در جست‌وجوی حقیقت، سفری به‌سوی مکانی که تبلور قدرت و مشیت الهی است. به عبارت دیگر، جست‌وجوی حقیقت و روشنگری آمیخته با شعائر الهی و قدسی، مردم را بر آن می‌دارد تا با فراتر رفتن از زندگی عادی و روزمره به دیدار این مکان‌ها بروند. در چنین مکانی، فرد مبنای تماس‌ها و رابطه‌ها را مادی و دنیوی نمی‌داند، بلکه «جستجوی متافیزیک و ماوراء الطبیعه در طول تاریخ» مردم را به‌سوی مکان‌هایی می‌کشاند که فارغ از روزمرگی‌های زندگی دنیوی باشد (تیموتی و اولسن، ۱۳۹۲: ۱۸). زائر در این مکان، در جست‌وجوی یک ایده‌آل ارزشمند است که از احساس پوچی و بی‌هویتی او را رها سازد.

"امیل دورکیم" از نظام مشترک و الزام‌آوری از اعتقادات و اعمالی یاد می‌کند که در یک «اجماع اخلاقی» افراد را گرد هم می‌آورد (ویلیم، ۱۳۷۷: ۲۲). وقتی دین را عنصر مهمی در اثبات هویت جمعی بدانیم، این مفهوم بیش‌تر ملموس خواهد شد و متعاقباً این مکان مقدس در حکم پاسخی به نیاز برخورداری از یک پناهگاه و مأمن و باعث گرد آمدن جماعتی از معتقدان

در آن مکان مقدس می‌شود. این زیارتگاه و بقعه متبرکه از جمله نهادهایی است برای عینیت بخشیدن به این مفهوم که در حکم نهادهای تقویت کننده و سازمان دهنده هویت جمعی دینی عمل می‌کنند.

"میرچا الیاده" معتقد است مکان‌های مقدس فنا ناپذیرند و به‌عنوان سمبلی از جاودانگی جامعه دینی شناخته می‌شوند. وی اماکن مذهبی را «محورهای جهان» می‌نامد چرا که آن مکان، از زاویه نگاه زائر به منزله مرکز جهان اوست (تیموتی و اولسن، ۱۳۹۲: ۳۸). به نظر می‌رسد منظور وی از جهان ساخته ذهن زائر، نوعی تلاش انتزاعی برای ساخت و باز پرداخت هویت فردی یا جمعی در قالب عقاید مذهبی است. بدین ترتیب، شاهچراغ کارکرد اجتماعی پیدا می‌کنند و به گروه اولیه اجتماعی بدل می‌شوند. در گروه اولیه، اعضا تحت تاثیر کنش‌ها و واکنش‌های متقابل و مستمر، احساس شدیدی نسبت به هویت مشترک با دیگر اعضا پیدا می‌کنند و پیوندهای عقیدتی استواری میان آن‌ها برقرار می‌شود (باقی، ۱۳۸۱: ۲۰۹).

ایجاد هویت همیشه مستلزم ساخت مکان است. پیوند مردم با مکان، تصویری است از پیوستگی فرد با جامعه یا درک ما از چیستی به‌عنوان یک وجود اجتماعی. فرد، هویت خود را با اعضای که پیوستگی معنایی بیش‌تری با آن‌ها دارد باز می‌یابد. چرا که در آن‌ها ویژگی‌های مشترکی وجود دارد. به‌طور مثال، افراد به دنبال نوعی تجربه عرفانی و معنوی هستند که آن‌ها را از دنیای بدون معنویت بگذرانند و به درکی از دنیای مقدس برسانند. امری که آن را «بیداری روح» می‌نامد چرا که عمیق، عجیب و تامل برانگیز است (تیموتی و اولسن، ۱۳۹۲: ۴۶-۴۱).

کارکرد اجتماعی مناسک مذهبی در این امام‌زاده (جلوه گاه تعیین مفاهیم دینی)

همه ادیان جهان علاوه بر باورها و اعتقادات مناسک و آداب خاصی نیز دارند که با انجام آن، دین برای مردم شکل واقعی و ملموس به خود می‌گیرد. انسان شناس امریکایی "کلیفورد گیرتز" می‌نویسد: بدون شک مراسم مذهبی موقعیت‌های برجسته‌ای هستند که از طریق آن‌ها سمبل‌های مذهبی برای حفظ ایمان کوشش می‌کنند برای اکثریت مذهبی‌ها در هر جمعیتی، شرکت در اشکال مختلف مراسم موجب می‌شود

علاوه بر مواجه شدن با یک جهان بینی، آن را به‌عنوان وجهی از شخصیت خود نهادینه سازند(مک لولین، ۱۳۸۳: ۱۱).

بستر عمل جمعی در مناسک مذهبی در دید مالینوفسکی اهمیت بسیاری دارد. وی عقیده دارد اکثر کنش‌های مقدس در جمع انجام می‌گیرد. این دسته از عاطفه‌گرایان از وجود یک احساس عاطفی درون انسان قبل از هر گونه مناسک دینی سخن می‌گویند که حکایت از نیاز عمیق و درونی انسان به دین دارد. در بحران‌ها و شرایط آشفتگی و پریشانی هیچ چیز جز باورها و مناسک دینی نمی‌تواند تعادل روحی و روانی را به فرد بازگرداند. اگرچه برخلاف این دیدگاه، کارکردگرایان معتقدند نه نیاز فکری و عاطفی بلکه نیاز گروه و جامعه به انسجام و پیوستگی، به آیین‌هایی منجر می‌شود که کارکرد اجتماعی دارند. امیل دورکیم مهم‌ترین نظریه‌پرداز کارکردگرایی، با تأکید بیش‌تر بر عملکردها و اعمال دینی به جای عقاید و باورها، معتقد است مراسم و شعائر مذهبی علاوه بر آثار فردی چون آرامش روحی و التیام از رنج‌ها و غصه‌ها و افزایش ایمان، آثار جمعی چون ایجاد انس و محبت در میان هم‌کیشان و تشدید حس همبستگی و انسجام در میان آن‌ها نیز دارد که این حس خصوصاً در مراسمی همچون نماز عیدفطر و قربان‌درامام‌زاده احمدبن موسی به راحتی ملموس است(بختیاری و حسامی، ۱۳۸۷: ۸۹-۱۰۴).

چه در نظر عاطفه‌گرایان و چه کارکردگرایان، آن‌چه مشترک به نظر می‌رسد تأکید بر مناسک به‌عنوان عمل انسان دیندار است که معرفت دینی قبل از آن به‌طور کامل مجال بروز ندارد. چنان که "شیلر" می‌گوید: عمل دینی ممکن است در اصل یک عمل ذهنی باشد، اما هیچ وقت یک طرفه فقط ماهیت روانی ندارد بلکه همیشه روانی-تنی هستند(واخ، ۱۳۸۰: ۲۱). اگر چه باورهای دینی اساس آیین‌ها و مراسم مذهبی است اما نباید فراموش کرد که مذهب پدیده‌ای است که مردم علاوه بر اعتقاد، به آن عمل هم می‌کنند.

دورکیم با تقسیم ذات دین به دو دسته نموده‌های مقدس و غیر مقدس، آن را دارای نمودهایی می‌داند که در مذاهب گوناگون متفاوت است؛ اما عنصر اصلی و مشترک بین همه ادیان امر مقدس است و با انعکاس در باورها که اعمال و مناسک، پیروان را در یک اجتماع اخلاقی متحد می‌کند(باقی، ۱۳۸۱: ۱۲).

به تعبیر "ویلیام پدن" بدون آیین‌ها و مناسک، تفکرات مذهبی «پراکنده و بی‌انظمت» تلقی خواهند شد (مک لولین، ۱۳۸۳: ۱۰). با وجود آن که مناسک دینی، در ظاهر، مجموعه‌ای از رفتارها و اعمال فیزیکی را شکل می‌دهد اما بی‌گمان، روحی در کالبد آنجاری است که اثرات معنوی و ذهنی دارد. از این رو ابتدا به این بعد از مناسک پرداخته می‌شود و در ادامه، به برخی از قالب‌های عینی آداب دینی اشاره می‌شود:

بعد معنوی - ذهنی مناسک اجرایی در این حرم

"ادی" معتقد است از طریق آیین‌ها و مراسم، امنیت عاطفی، هویت و نقطه اتکای ثابتی در بحبوحه نا سازگاری‌های و عقاید برای انسان فراهم می‌شود و بدین وسیله، با کمک به انسان در شناخت خودش، احساس هویت‌یابی را در او ایجاد می‌کند (همیلتون، ۱۳۷۷: ۲۱۰). شاید بتوان ادعا کرد انسان در مواجهه با دشواری‌ها و بی‌عدالتی‌های زندگی، با نمایش باورداشت‌های خود در قالب شعائر مذهبی نوعی تجدید میثاق با ایمان قلبی خویش می‌کند و از آن احساس آرامش و تسکین می‌یابد.

از نظر دورکیم، مفاهیم دینی از طریق مناسک پا برجا مانده به بیان با ایجاد پیوند عاطفی بین مشارکت‌کنندگان و ایجاد نهادی برای تداوم گرد آمدن آن‌ها، موجب ادامه یافتن و انتقال مفاهیم به نسل دیگر می‌شود (ترنر، ۱۳۸۱: ۱۹-۱۷). از آن‌جا که در اعتقادات دینی، دو امر لاهوتی و ناسوتی مکرراً از یک‌دیگر متمایز می‌شود، مناسک نیز بیانگر همین معنا هستند؛ آدابی که می‌خواهد انسان را به عرصه زندگی دینی وارد کند و به عبارتی، وی را از جهان ناسوتی محض خارج تا به دایره امر لاهوتی وارد شود. این تغییر، حال نوعی «دگرگونی یک سره گوهری» تلقی می‌شود (دورکیم، ۱۳۸۳: ۵۲-۴۸). به ادعای "رابرتسون اسمیت"، آدمیان به مناسک بیش‌تر توجه دارند تا آموزه‌های مذهبی زیرا که مناسک دو ویژگی مهم دارند: تنظیم‌کننده و برانگیزاننده، یعنی تنظیم رفتار فردی و برانگیختن احساس اشتراک و وحدت اجتماعی. شرکت‌کنندگان در اجرای آیین‌های مذهبی در این حرم به اهمیت گروه و جامعه پی می‌برند و سعی در حفظ این همبستگی خواهند کرد. هم‌چنین وی هدف مناسک مذهبی را نوعی کفاره دهی به قصد استغاثه برای پاک شدن و مغفرت از گناه می‌داند. قابل ذکر است این مفاهیم، لزوماً برای شرکت‌کنندگان مدنظر نیست، آن‌ها غالباً بر این باورند که مناسک

وضعیت خوشایندی را به ارمغان می‌آورد یا از یک وضعیت ناخوشایند جلوگیری می‌کند. از آنجا که عمل به آداب و مناسک، احساس عمیقی از سرخوشی و بهروزی را به ارمغان می‌آورد این اطمینان به وجود می‌آید که مقصود از این مناسک تحقق یافته است. (همیلتون، ۱۳۷۷ : ۱۸۶-۱۷۰؛ دورکیم، ۱۳۸۳ : ۵۶۶).

هر نوع عمل انجام‌شده در مناسک مذهبی در این مکان (شاه‌چراغ)، برای هدفی غایی در نظر گرفته می‌شود که شمایل گوناگونی می‌یابد. در آداب شیعیان امامیه، زیارت، توسل، شفاعت، تشریف، نماز جماعت، وقف، نذر، اعتکاف، قربانی کردن، صدقات، جشن‌ها و آیین‌های عزاداری و سوگواری و نمایش‌های آیینی مثل پرده خوانی و تعزیه، نمونه‌هایی از این مناسک هستند که در اکثر موارد به گونه جمعی برگزار می‌شوند؛ مجموعه‌ای از اعمال که "جان مک‌کوری" برای توصیف آن‌ها از تعبیر «بزرگداشت شعور جمعی» استفاده می‌کند (واخ، ۱۳۸۰ : ۲۸). در واقع، کنش‌های دینی در این حرم با ایجاد شرایط برابر و یکسان برای همه افراد مشارکت‌کننده، روح تعاون و مددکاری اجتماعی را در آن‌ها تقویت می‌کنند و بزرگداشت شعور جمعی توصیف مناسبی برای این حالت است (لولین، ۱۳۸۳ : ۴۰-۳۹).

کارکردهای زیارت مرقد امامزاده احمدبن موسی(ع) در سلامت عمومی زائران و مجاوران

هر فعالیتی که انسان انجام دهد دارای هدفی است یا برای رفع نیازهای آفریده شده است و از آن طریق یعنی از طریق کوشش در جهت رفع نیازها خداوند بشر را به بندگی خود فرا می‌خواند. در آیات شریفه قرآن، خداوند عبودیت خود و ایمان به خدا را از طریق ایجاد انگیزه‌های مادی برای انسان تشویق می‌کند: «هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ. تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ: آیا شما را هدایت کنم به تجارتی که باعث نجات شما از عذاب دردناک می‌شود؟ ایمان به خدا آورید» (سوره صف: ۱۰).

۱- زیارت، عبرت‌انگیز است.

عالم دنیا، عالم جذب و کشش‌های فراوان مادی است. این کشش‌ها عامل بازدارنده و سبب غفلت انسان از فرجام زندگی و عاقبت اندیشی است. یاد آخرت فلسفه فردا نگری و بیداری انسان را شکل می‌بخشد و او را متوجه زندگانی فردا می‌کند. وقتی چنین توجه و تنبهی برای انسان حاصل شد، او درصدد ساختن آینده

روشن و مطلوب برای خود بر می آید و مقدمات رسیدن به آن را مهیا می کند. پیامبر عظیم الشان اسلام (ص) می فرماید: «زُورُوا الْقُبُورَ فَإِنَّهَا تُذَكِّرُكُمْ الْآخِرَةَ: قبور را زیارت کنید. پس به درستی که این کار، شما را به یاد آخرت می اندازد» (ابن ماجه، ۱۳۷۴، ص ۴۷۵). این بعد از کارکرد زیارت امامزاده احمد بن موسی دربین زائران و مجاوران آن حضرت به شکل کاملاً ملموس قابل مشاهده است.

۲- زیارت، فرح بخش است.

زیارت قبر این بزرگوار نمودی از پیوند روحی و عاطفی است که میان انسان ها برقرار می شود. موقعی که دوستی به دیدار دوست خود می شتابد و تحفه ای برای او می برد، قلب او سرشار از شادی ها می گردد. رفتن به دیار اموات نیز چنین پیامد شادی در پی دارد و روح درگذشتگان با تحفه زیارت مسرور و شاداب می شود. امام علی(ع) در این رابطه می فرماید: «زُورُوا مَوَاتِكُمْ فَإِنَّهُمْ يَفْرَحُونَ بِزِيَارَتِكُمْ»؛ گذشته گان خود را زیارت کنید. پس به درستی که آنان از این عمل شما بسی مسرور و فرحناک می شوند(همان، ص ۲۲۹).

"داود بن کثیر رقی" می گوید: «به امام صادق(ع) عرض کردم، کسی کنار قبر پدر و بستگان خود یا افراد دگر می رود، آیا به حال آن صاحب قبرسودی می رساند؟ امام فرمود: نعم إِنَّ ذَلِكَ يَدْخُلُ عَلَيْهِ كَمَا يَدْخُلُ عَلَى أَحَدِكُمُ الْهَدِيَّةُ يَفْرَحُ بِهَا: بلی. ثوابش به او می رسد و خوش حال می شود، همان طور که اگر هدیه ای به شما برسد شما خوش حال می شوید»(مجلسی، ۱۳۷۱، ص ۲۹۶).

۳- احساس حضور و رغبت انس

مرگ انتقال دهنده انسان از یک دنیا به دنیای دیگر است. بنا بر این همه استعدادها و نیروهای فکری، عقلانی، احساسی و عاطفی انسان پس از مرگ زنده و فعال است. انسان پس از مرگ هم چنان می اندیشد و احساس می کند. محمد بن مسلم می گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم: آیا اموات حضور ما را کنار قبرشان درک می کنند؟ امام فرمود: «أَيُّ وَاللَّهِ إِنَّهُمْ لَيَعْلَمُونَ بَكُمْ وَ يَفْرَحُونَ بَكُمْ وَ يَسْتَأْنِسُونَ إِلَيْكُمْ: آری. به خدا سوگند! همانا حضور شما را درک می کنند و خوش حال می شوند و با شما انس می گیرند»(مسلم، ۱۳۹۹: ۶۵).

۴- زیارت شاهچراغ موجب شفاعت

شفاعت فیض بزرگی است که چون چشمه توفنده، همه معصیتها و گناه ها را از انسان می زداید و روح و نفس آدمی را پاکیزه می کند و جایگاه او را در پاک ترین و زیباترین مکان ها قرار می دهد. زیارت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وائمه اطهار انسان را مشمول چنین فیضی و لطف الهی قرار می دهد، چنانچه آن

حضرت فرمود: «مَنْ زَارَنِي حَيًّا وَ مَيِّتًا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ هر کسی مرا در زمان حیات یا زمان مرگ من زیارت کند در روز قیامت شفیع او خواهم شد» (مجلسی، ۱۳۷۱: ۸۳).

کارکردهای فرهنگی امامزاده احمدبن موسی بر منطقه

از جمله مهم‌ترین اقدامات فرهنگی که می‌توان با صرف درآمدهای حاصله از موقوفات در امامزادگان خصوصاً امامزاده احمدبن موسی به آن‌ها جامه عمل پوشانید و در راه ارتقای سطح جامعه از آن‌ها بهره برد عبارت‌اند از:

- ساخت مدرسه و مراکز فرهنگی وابسته: یکی از زیر مجموعه‌های کارکرد فرهنگی وقف در امامزادبقيه متبرکه شاه‌چراغ، نتایج علمی است. سهم عمده‌ای از عواید موقوفات به تعلیم و تعلم و صرف معارف اسلامی تعلق دارد زیرا فراگیری علم و دانش از عبادات به شمار می‌آید و فقها یادگیری این علوم مفید به حال جامعه را واجب دانسته‌اند. از آن‌جا که مردم با کنجکاوی به دنبال دستیابی به علوم و فنون مختلف‌اند، این امر زمینه‌ها و امکاناتی را می‌طلبد تا طلاب علم و دانش بتوانند راحت‌تر به این مقصود خویش در این بقعه نائل گردند (سلمان، ۱۳۵۸: ۵۷).

- انتشار کتب و جزوات: صرف بسیاری از درآمدهای حاصل از وقفیات امامزاده برای انتشار کتب و جزوات مذهبی، و اخلاقی به‌نوعی ادای دین به ساحت مقدس این بزرگوار است. زیرا امامزاده در زمان خود، کانون عظیم معنوی و فرهنگی بوده‌اند (میراث جاویدان، ۱۳۸۴: ۱۷). این کتاب‌ها که اغلب درباره نسب و زندگانی امامزاده و تاریخ ساخت بنا، مباحث اخلاقی و تربیتی است، در مواردی در فروشگاه‌هایی که به این منظور در جوار حرم این امامزادگان برای ارائه این محصولات به جامعه ساخته می‌شوند عقابیل عرضه است. این کتب در سطح معرفتی مردم بسیار تأثیرگذار است و در بسیاری موارد سؤالاتی را که هنگام ورود به این حرم‌های مقدس به ذهن آدمی خطور می‌کند پاسخگو هستند. هم‌چنین در مواردی کتاب‌های دینی، ادعیه و قرآن نیز وقف می‌شود که چون اغلب این کتب وقفی هستند، باید در محل امامزاده خوانده شوند.

- ایجاد کتابخانه و تأسیس واحدهای فرهنگی: از آن‌جا که یکی از اهداف این امامزاده در طول حیاتشان مبارزه با جهل و تلاش برای بالا بردن سطح آگاهی مردم بوده، بنابراین بسیاری از بقاع امامزادگان دارای واحدهای فرهنگی غنی و پویا با شرکت جوانان و طالبان علم

هستند. این امر نیز به جهت حلقه‌های درسی است که در بسیاری از این بقاع متبرکه برپاست. مسلماً اولین نیاز این حلقه‌های درس که به مجالس درس و بحث مسلمانان صدر اسلام شباهت دارند، منابع درسی، دعوت از چهره‌های آگاه و مکانی است که باید در اختیار دانش‌اندوزان قرار گیرد.

- برپایی نماز جماعت: تأثیر این عمل عبادی، در تمام ابعاد مختلف جامعه از جمله فرهنگ دخیل است، زیرا که مسلمین از طریق نماز جماعت می‌توانند به بسیاری از گرفتاری‌های ممنوعان خویش مطلع گردند و در جهت رفع آن‌ها تلاش کنند. به عملی فرهنگی مبادرت کرده، زمینه رشد و شکوفایی علمی رادر جامعه فراهم آورند. می‌توانند به ایجاد هیات‌های مذهبی اقدام کنند.

- برگزاری جلسات قرآن‌خوانی، روضه، برگزاری مراسم مختلف مذهبی: برگزاری اعیاد و مراسم مذهبی به ویژه در ایام عاشورا و تاسوعای حسینی، در این مکان و تشکیل هئات‌ها بویژه در ماه محرم برای برپایی مجالس عزاداری هست.

نتیجه‌گیری

در هر شهری وجود امامزاده نماد عقیده و گرایش دینی و اساساً نظام فرهنگی مردم آن شهر است. تفوق نظام فرهنگی و اعتقادی تجلی یافته‌ی از وجود امامزاده، در مقایسه با سایر سلاقی و فرهنگ‌ها، باعث مرکزیت یافتن امامزاده در فرهنگ شهر می‌شود؛ چراکه بینش دینی و معنوی بر نظام اخلاقی و فرهنگی شهر سایه می‌افکند و به جرح و تعدیل یا تعالی آن کمک می‌کند. برای همین به مرور شاهد نزدیکی و مرکزیت یافتن امامزاده از بُعد فیزیکی و روحی و روانی در شهر هستیم.

براساس تحقیقات به عمل آمده درمی‌یابیم که گرایش‌های مردم به واسطه انگیزه‌های درونی و معنوی و احترام فوق‌العاده آن‌ها به امامزادگان، سبب ساز حضور پررنگ و چشمگیر این اماکن اسلامی در حیات معنوی و فرهنگی شهر شده و میزان شناخت مردم از معارف دینی و شیعی و تأثیرپذیری آن‌ها از بزرگان دین را دوچندان کرده است. اولین نتیجه در پژوهش انجام شده، دستیابی به جایگاه معنوی امامزاده احمدبن موسی در بین اهالی شهر شیراز و به‌طور کلی زائرین این زیارتگاه است که جهت رفع حوائج مادی و معنوی و تقویت روحی و

آمرزش الهی به زیارت امامزاده مشرف می‌شوند که خود نمودار تأثیر فرهنگ و معارف شیعی و مذهبی اسلام در بین مردم است. براساس تحقیقات انجام شده می‌توان گفت امامزاده‌احمدبن موسی باوجود دارا بودن کارکردهای متنوع و متعدد، از مهم‌ترین خصایص آن همانا ایجاد آرامش روحی و روانی در انسان است. ابعاد دیگر این زیارتگاه از لحاظ ایجاد جاذبه‌های فرهنگی و گردشگری قابل تأمل است چنان‌که همواره پذیرای زائرانی از اهالی محلی و غیر محلی بوده و سبب تعاملات فرهنگی و چه بسا اقتصادی شده است.

زیارت یکی از اعمال و مناسک دینی است که به‌عنوان یک تجربه بسیار شخصی در ارتباط با خداوند تلقی گردیده و در دین اسلام جایگاه بسیار ویژه‌ای دارد. رفتارهای دینی مثل زیارت و عبادت در نزد مسلمانان به‌عنوان یک ارزش محسوب شده و نگرش‌های مثبت به طرف موقعیت زندگی را تشویق می‌نمایند. در چنین تجربه‌ای فرد خود را به معبودش وا می‌گذارد و خود را در ارتباط بسیار نزدیک با خدا دانسته و امیدواری‌اش به کمک و یاری او افزایش می‌یابد. لذا احساس آرامش درونی کرده و در حین زیارت تخلیه هیجانی انجام می‌دهند که اعتماد و اطمینان آنان را به خود بیش‌تر کرده و سلامت روانی آن‌ها را افزایش می‌دهد.

زیارت ازجمله حقایق معنوی است که از قانون خودش تبعیت می‌کند قانونی که ثابت و پابرجاست و همیشه عمل می‌کند. زیارت زائر و مزور را تحت تأثیر یک‌دیگر قرار می‌دهد در روایات بسیاری داریم که به زیارت اموات بروید اموات از اثر حضور شما چنین و چنان می‌شوند و ... هم‌چنین به یاد مرگ افتادن و بیزاری از دنیا که ارمغان همیشگی قبرستانهاست، تأثیر مثبتی است که اموات بر زائرین می‌گذارند. کسی که دلتنگ عزیز از دست رفته است بیش از هر جایی در کنار مزار او آرام می‌گیرد این‌ها آثار واقعی زیارت است که کسی نمی‌تواند منکر آن باشد.

بنابراین، رابطه اثرپذیری در زیارت دوسویه است مگر این‌که یکی از طرفین انسان کامل باشد(در این‌جا مزور منظور است) و تحت تأثیر نقص‌های اطرافیان قرار نگیرد. در این فرض زائر تأثیر پذیرمطلق و مزور تأثیرگذار می‌شود و رابطه تأثیرگذاری یکسویه و به نفع زائر می‌گردد.

در روایات داریم که آرامگاه اولیای الهی بقعه‌ای از بقعه‌های بهشت است. یعنی همان طور که بهشت محل وصال حقیقی به خداوند و سلامت و امنیت نفس و برآورده شدن آرزوها و ... است، حرم‌های اولیای الهی نیز این چنین است و تا این اندازه موجب صفای روح و شفای دل می‌شود. کسی که آرامش روحانی را در حرم اهل بیت درک نمی‌کند و تاثیر نمی‌پذیرد باید در رفتار و زیارت خود تجدید نظر کند. رسول خدا خطاب به امیرالمومنین علیه السلام فرمود: «ای ابا الحسن خداوند قبر تو و قبور فرزندان تو را بقعه‌ای از بقعه‌های بهشت می‌گرداند» (دیلمی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۸۳).

زیارت قبور امامزادگان خصوصا امامزاده احمدین موسی (ع) یک امر فرهنگی و اسلامی است که هم در قرآن و هم در سنت بدان تاکید شده و هم در عمل مسلمانان در تاریخ، اصالت داشته است. تاکید بر زیارت در روایات اسلامی متوجه این معنای اساسی و مهم است که روح همه عبادات حاکمیت نظام اسلامی و رهبری امام عادل بر جامعه و زمینه سازی برای تشکیل حکومت جهانی به رهبری مهدی آل محمد (عج) است.

مرقد مطهر امامزاده احمدین موسی (ع) محلی است که در آن دنیای مادی به عالم معنوی متصل می‌شود و این مکان تجلی گاه خدا و میقات و میعاد وصال روحانی با حضرت حق است و دروازه ورود به ملکوت الهی و باند پرواز به سوی عالم بالا می‌باشند.

نتایج کلی پژوهش نشان داد زیارت مرقد امامزاده احمدین موسی (ع) هیجانات منفی و علائم جسمانی استرس ها را کاهش می‌دهد و باعث ارتقاء بهداشت روانی زائران و مجاوران آن حضرت می‌گردد. از نکات جالب توجه در پژوهش حاضر این است که هر چند زیارت این بزرگوار هیجانات منفی را کاهش می‌دهد اما تاثیر آن بر کاهش تنهایی و کاهش ناامیدی بیش تر است. به عبارتی افراد حساس تنهایی خود را از طریق احساس تعلق و پیوند با این بزرگوار مذهبی کاهش می‌دهند و حضور ضمنی و معنوی ایشان را در زندگی خود احساس می‌کنند. همچنین بعد از زیارت به امید کاهش مشکلات، امیدشان به آینده تقویت می‌شود و احساس و هیجان منفی و ناامیدی کاهش می‌یابد.

شکی نیست که امام زادگان نقش برجسته‌ای در گسترش تشیع در مناطق مختلف ایران در دوره‌های مختلف تاریخی داشته‌اند. نگاهی به تاریخ ایران اسلامی به روشنی نشان می‌دهد که

فراگیری تشیع در شهرها و روستاهای ایران زمین، پیوندی وثیق با مهاجرت علویان و امام زادگان در دوره‌های خلافت بنی امیه و بنی عباس داشته است. در این میان، مهاجرت گسترده امام زادگان به ویژه فرزندان امام موسی کاظم(ع) پس از آمدن امام رضا(ع) به ایران و پذیرش ولایت‌عهدی مأمون، یکی از برجسته‌ترین ادوار مهاجرت علویان به ایران است که با حضور ماندگار و یا شهادت مظلومانه خود، توانستند، بذریه‌های تشیع را در سرزمین ایران، پراکنند و زمینه رشد و گسترش آن را در دل و جان ایرانیان، نهادینه کنند. شیراز یکی از مهم‌ترین شهرهای مذهبی ایران اسلامی است شهری که مقام معظم رهبری آن را سومین حرم اهل بیت(ع) و سومین شهر مذهبی ایران اسلامی نامیدند بی شک حضور امامزادگان بزرگ و واجب التکریم در شیراز و مرقد مطهر آنان در این شهر بر عظمت و معنویت آن افزوده و سفر سالیانه میلیون‌ها نفر از هم وطنانمان از اقصی نقاط کشور و کشورهای همجوار به جهت زیارت بارگاه این بزرگواران به‌خصوص حضرت سیدمیر احمدبن موسی(ع) نشانی بزرگ از معنویت شیراز است. بناهای امامزاده‌ای از دیرباز سبب جذب جمعیت، تلاقی افکار و توسعه فرهنگی بوده است. فرضیه مقاله این است که امامزاده احمد بن موسی ع (شاهچراغ)، تاثیر بسیار زیادی، بر پیشرفت فرهنگی شیراز، دارد.

منابع

قرآن مجید

آرون، ریمون(۱۳۷۰) مراحل اساسی اندیشه در جامعه شناسی، ترجمه باقرپرهم، آموزش انقلاب اسلامی.

آزادارمکی، تقی(۱۳۷۳) فرامدرنیسم در جامعه شناسی، روزنامه همشهری، یکشنبه ۲ بهمن.

بیک محمدی، حسن(۱۳۸۶) نگرش نوبر آثار اقتصادی توسعه جهانگردی، مجله سیاسی اقتصادی شماره ۱۵۸ ص ۲۴۹.

حکیمی(۱۳۶۰) الحیاه، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

رضوانی، علی اصغر(۱۳۸۵) زیارت قبور، قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران.

رفیع پور، فرامرز(۱۳۶۴) جامعه روستایی و نیازهای آن، تهران: شرکت سهامی انتشار.

- روزنامه اعتماد(۱۳۹۰) شماره ۲۳۱۲ به تاریخ ۹۰/۸/۲۶، صفحه ۵ (اقتصادی).
- زاهدی، محمدجواد(۱۳۸۵) توسعه و نابرابری، تهران: پیام نور.
- سبحانی نسب، علی رضا(۱۳۸۴) در حریم یار: قم، جمال.
- سعیدی، رحمان. (۱۳۸۷). «جهانی شدن و مهندسی فرهنگی»، فصلنامه دانشگاه اسلامی، ۳۷.
- سیف الهی، سیف الله (۱۳۸۸) مبانی جامعه شناسی - تهران: موسسه انتشارات جامعه پژوهان سینا.
- سیوطی، جلال الدین(۱۳۸۸). شرح سیوطی. ترجمه محمدجواد ذهنی تهرانی، قم: وجدانی.
- شریعتی، صدرالدین. (۱۳۸۵). «وحدت فرماندهی در امور فرهنگی»، ماهنامه مهندسی فرهنگی، ۲ آبان.
- شیخ حرّ عاملی(۱۳۷۹) وسایل الشیعه، جلد ۸، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- صادق زاده، علیرضا. و مهرداد احمدی. (۱۳۸۷). انتساب پنهان، مهندسی فرهنگی، ۲۰-۱۹ مرداد و شهریور.
- صدوقی، ابن بابویه(۱۳۷۹) عیون الاخبار، جلد ۲، ترجمه علی اکبر غفاری، تهران: ارجمندی.
- طباطبایی، سید جواد (۱۳۷۹) ابن خلدون و علوم اجتماعی، تهران: انتشارات طرح نو.
- قائمی، علی(۱۳۷۸) در مکتب عالم آل محمد، تهران: امیری.
- قمی، عباس(۱۳۷۳) منتهی الامال، زندگانی چهارده معصوم(ع) تهران: حسینی.
- قمی، عباس(۱۳۸۴) مفاتیح الجنان، ترجمه الهی قمشه ای، قم: اعتماد.
- کلینی رازی، ابن جعفر محمدبن یعقوب بن اسحاق(۱۳۸۵) اصول کافی، ترجمه سیدجواد مصطفوی، انتشارات علمیه اسلامیة.
- گروه مؤلفان، پیشوایان هدایت، اول، تهران، مجمع جهانی اهل بیت.
- گیدنز - انتونی(۱۳۸۲) جامعه شناسی - منوچهر صبوری، تهران: نشر نی .
- مازلو، ابراهام(۱۳۷۲) انگیزش و شخصیت، ترجمه احمد رضوانی، چاپ سوم، موسسه انتشارات آستان قدس، بنیاد پژوهش های اسلامی.
- مجلسی، محمدباقر(۱۳۷۱) بحار الانوار، ج ۱۲، ترجمه موسی خسروی، تهران: اسلامیة .
- مسلم بن حجاج(۱۳۹۹). صحیح. ترجمه خالد ایوبی، ارومیه: موسسه انتشارات حسینی اصل.
- هاشمی، سید محمد طاهر(۱۳۷۸) مناقب اهل بیت از دیدگاه اهل سنت، مشهد: استان قدس رضوی.
- همیلتون - ملکم (۱۳۸۹) جامعه شناسی دین، محسن ثلاثی، تهران: نشر ثالث.